

ЯК ПОСТРАЖДАЛІ В УКРАЇНІ МОЖУТЬ БУТИ ПОЧУТІ ПЕРЕД МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ (МКС)

Посібник для потерпілих і постраждалих громад для розуміння процедур МКС та їхніх прав перед судом

2024

REDRESS

Ending torture, seeking justice for survivors

ЗМІСТ

I. РОЛЬ МКС В УКРАЇНІ	4
1. Що таке Міжнародний кримінальний суд?	4
2. Які функції виконують різні органи МКС?	5
3. Які етапи проходить процес у МКС і на якому етапі знаходиться Україна?	8
4. Які злочини розслідує МКС в Україні та як він співпрацює з урядом України та іншими країнами?	15
5. Що таке ордер на арешт? Як МКС може забезпечити арешт осіб, яких розшукує?	16
II. РОЗУМІННЯ СВОЇХ ПРАВ ЯК ПОТЕРПІЛОГО ПЕРЕД МКС	19
6. Як я можу зв'язатися з Офісом прокурора, якщо маю інформацію, що стосується ситуації в Україні?	19
7. Як я можу взяти участь у провадженнях МКС?	20
8. Що таке юридичне представництво перед МКС і як отримати юридичного представника?	25
9. Як я можу отримати захист, якщо я наражаюся на ризик репресій?	27
III. РОЗУМІННЯ ВІДШКОДУВАНЬ МКС	30
10. Що таке відшкодування та які форми відшкодувань може призначити МКС?	30
11. Хто може отримати відшкодування?	31
12. Коли та як визначаються заходи з відшкодування?	32
13. Хто відповідає за виконання рішень про відшкодування?	32
14. Що таке програма допомоги та чим вона відрізняється від відшкодування?	33
ДОДАТОК 1: КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ ТА ДОКУМЕНТИ	34
ДОДАТОК 2: КОНТАКТИ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ СУДУ, ОФІСУ ПРОКУРОРА ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЯКІ ДОПОМАГАЮТЬ ПОТЕРПІЛИМ В УКРАЇНІ	35

ПОДЯКА

Цей посібник був підготовлений командою REDRESS. До складу команди увійшли Бенджі Аллен Акіно (Benjie Allen Aquino), юридичний асистент; Руперт Скілбек (Rupert Skilbeck), директор; Алехандра Вісенте (Alejandra Vicente), керівниця юридичного відділу; та Жюлі Бардеш (Julie Bardèche), старша юридична радниця.

Ми щиро вдячні організаціям та окремим особам, які переглянули цей документ і надали цінні відгуки. Особлива подяка організаціям «Цивільні свободи» (CCL), Групі захисту прав людини «СІЧ», організації ЗМІНА та Харківській правозахисній групі (ХПГ), а також Меган Герст (Megan Hirst), Фіоні Маккей (Fiona McKay) і колегам з Відділу участі потерпілих та відшкодування (VPRS) і Відділу громадської інформації МКС, чий внесок значно збагатив цей посібник. REDRESS несе повну відповідальність за можливі помилки.

I. РОЛЬ МКС В УКРАЇНІ

© МКС. 23 березня 2023 року Україна та МКС підписали угоду про заснування представництва МКС в Україні.

1 Що таке Міжнародний кримінальний суд?

Міжнародний кримінальний суд (МКС) — це незалежний міжнародний суд, який займається розслідуванням, переслідуванням і судовими справами проти осіб, звинувачених у міжнародних злочинах (воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид та злочин агресії). Ці злочини визначає договір (юридична угода між країнами), що заснував МКС, — Римський статут:

- **Воєнні злочини** — це серйозні порушення Женевських конвенцій під час збройного конфлікту. Сюди входять такі дії, як залучення дітей до участі у воєнних діях; вбивства або тортури цивільних осіб чи військовополонених; навмисні напади на лікарні, історичні пам'ятки та інші об'єкти, що перебувають під захистом.
- **Злочини проти людяності** — це серйозні порушення, що вчиняються як частина масштабного нападу на цивільне населення. Вони можуть включати такі дії, як вбивства, зґвалтування, ув'язнення, насильницьке зникнення, рабство, сексуальне рабство, катування, апартеїд і депортація.
- **Геноцид** — це дії, спрямовані на повне або часткове знищення національної, етнічної, расової або релігійної групи: вбивства членів групи, завдання серйозних фізичних або психічних страждань; створення таких умов життя, що сприяють фізичному знищенню групи; застосування заходів, які перешкоджають народженню дітей в групі; або насильницьке передавання дітей до іншої групи.
- **Акт агресії** — це застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави.

Станом на вересень 2024 року членами («державами-учасницями») МКС є 124 країни. Ці країни погодилися, що МКС має право розглядати злочини, які були вчинені на їхній території або громадянами цих країн. Повноваження Суду розглядати конкретну справу називаються його «юрисдикцією».

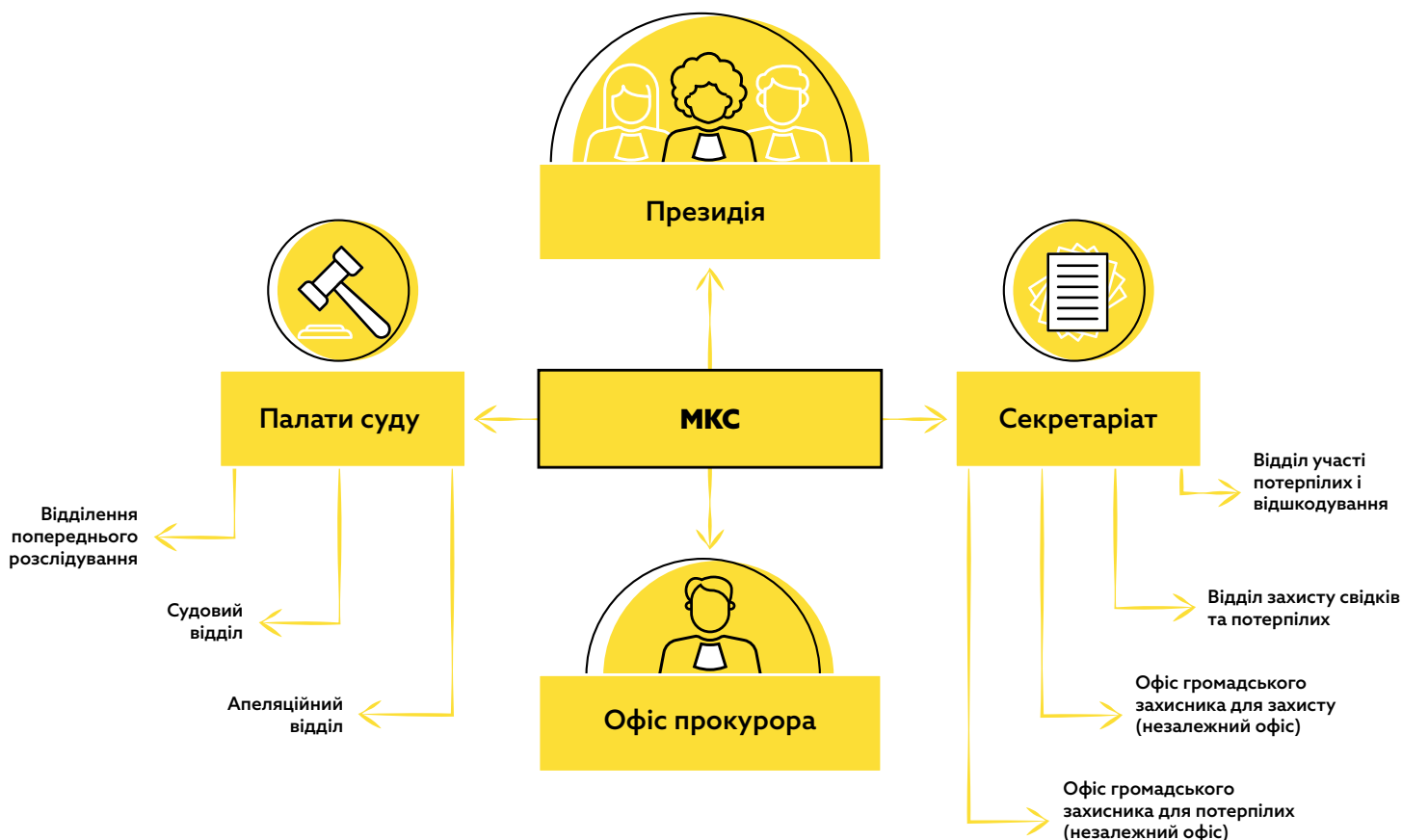
Україна і членство в МКС

На момент підготовки цього посібника Україна не є членом МКС. Проте Україна визнала юрисдикцію МКС щодо злочинів, які підпадають під його компетенцію і були вчинені на її території (див. нижче).

21 серпня 2024 року Верховна Рада України проголосувала за ратифікацію Римського статуту, відкривши шлях до повноправного членства України в МКС. 22 жовтня 2024 року Президент України підписав закон, що вносить зміни до Кримінального кодексу України відповідно до положень Римського статуту, що дозволяє завершити процес ратифікації та стати повноправним членом МКС. На момент підготовки цього посібника ратифікація ще не набула чинності.

2 Які функції виконують різні органи МКС?

МКС складається з чотирьох основних органів: **Президії, Офісу прокурора, Палат та Секретаріату**. Кожен з цих органів виконує різні завдання. Крім того, хоч вони і не є частинами суду, адвокати з боку захисту і потерпілих також відіграють важливу роль у діяльності суду.

Президія відповідає за адміністративну діяльність суду, зокрема управління Палатами та Секретаріатом. До складу Президії входять троє суддів: один Голова і два заступники. Президія представляє суд у міжнародних відносинах. Президія також відповідальна за виконання вироків суду.

Офіс прокурора займається отриманням і розслідуванням інформації про ймовірні злочини, які підпадають під юрисдикцію МКС, а також виступає обвинуваченням у судових провадженнях. Звернення до Офісу може бути направлене державою або Радою Безпеки ООН, а також може бути подане приватними особами, неурядовими організаціями та іншими структурами. Хоча Офіс прокурора є частиною суду, він працює незалежно. Він не підпорядковується контролю держав, а судді МКС можуть втручатися лише в обмежених процесуальних питаннях, що описані нижче.

Палати суду складаються з 18 суддів, розподілених на три окремі підрозділи. **Відділення попереднього розслідування** відповідає за початковий етап розгляду справ, включаючи вирішення питань, пов'язаних з розслідуванням Офісу прокурора, і прийняття рішення про видачу ордерів на арешт.

Коли підозрюваний здається або його арештовують і доставляють до МКС, троє суддів («палата») Попереднього розслідування керують першими етапами процесу, зокрема первинним розглядом справи і слуханнями для визначення, чи достатньо доказів для передання справи на розгляд суду (процес «затвердження звинувачення»). На всіх етапах початкового провадження Попередня палата відповідає за забезпечення прав підозрюваних і потерпілих.

Якщо Попередня палата підтвердить усі або деякі з висунутих звинувачень, наступний етап провадження проводиться Судовим відділом. **Судовий відділ** відповідає за проведення судового розгляду, забезпечуючи його справедливість та ефективність, з дотриманням прав обвинувачених осіб і належним захистом потерпілих і свідків. Троє суддів (так званої «Судової палати») Судового відділу проводять судовий розгляд, щоб визначити, чи може обвинуваченого бути визнано винним за всіма або окремими звинуваченнями. Якщо обвинуваченого визнають винним у будь-якому з пред'явлених звинувачень, Судова палата призначає покарання, а також може винести рішення про відшкодування для потерпілих від цих злочинів.

Третій відділ Палат — **Апеляційний відділ**. Офіс прокурора, підозрюваний чи обвинувачені особи, а в деяких випадках і потерпілі, можуть оскаржити рішення, прийняті Попередніми або Судовими палатами, в Апеляційній палаті, до складу якої входять усі 5 суддів Апеляційного відділу. Це право на апеляцію, однак, обмежене рішеннями великої важливості. Більшість менш важливих рішень (наприклад, ті, що не мають остаточного значення у справі) можуть бути оскаржені лише за дозволом палати, яка їх прийняла.

Апеляційна палата розглядає ці апеляції і вирішує, чи підтвердити (залишити в силі), змінити або скасувати прийняті рішення. Рішення стає остаточним, якщо Апеляційна палата залишає в силі рішення, прийняте Попередньою або Судовою палатою, або якщо жодна зі сторін не подає апеляцію.

Секретаріат — це орган Суду, що надає послуги всім іншим органам, щоб МКС міг функціонувати і проводити справедливі та ефективні публічні провадження. Він забезпечує підтримку всім учасникам процесу, включаючи Офіс прокурора, захист, юридичних представників потерпілих, а також Трастовий фонд для потерпілих, Палати та Асамблею держав-учасниць. Секретаріат гарантує, що МКС має ефективні механізми для надання допомоги, захисту та представництва потерпілих і свідків. Секретаріат також відповідає за зовнішні питання, включаючи зовнішні зв'язки та громадську інформацію. Він здійснює управління Судом,

включаючи забезпечення безпеки, бюджет, фінанси та кадрові ресурси. Секретаріат також керує утриманням обвинувачених під вартою, якщо вони затримані під час судових процесів МКС.

Відділ участі потерпілих і відшкодування (VPRS) — частина Секретаріату і надає потерпілим інформацію про їхнє право на участь у процесі, право на отримання відшкодування у разі винесення вироку, право на юридичне представництво та право на захист. Відділ забезпечує можливість для потерпілих подавати свої заяви для участі у процесі або для отримання відшкодування до Суду. Також він допомагає з призначенням адвокатів для надання юридичних консультацій та представництва. VPRS захищає потерпілих, анонімізуючи їхні заяви, якщо ці заяви мають бути передані іншим сторонам у справі.

Відділ захисту свідків та потерпілих (VWU) — ще один підрозділ Секретаріату — надає допомогу і захист свідкам та членам їхніх родин, а також консулює щодо захисту потерпілих, які беруть участь у процесі.

Ще один підрозділ МКС — **Офіс громадського захисника для захисту (OPCD)**. OPCD відіграє важливу роль у захисті прав обвинувачених: він надає підтримку та юридичну допомогу адвокатам захисту й особам, які мають право на безоплатну правову допомогу, зокрема підозрюваним. До його обов'язків входять надання юридичних консультацій та виступи перед суддями з певних питань.

OPCD не є громадською захисною службою. Хоча судді можуть призначити OPCD як тимчасового спеціального (ad hoc) представника, особи, обвинувачені у скоєнні злочинів перед МКС, мають право самостійно вибирати своїх адвокатів. OPCD не втручається в стратегію команд захисту, а лише надає їм цільову підтримку.

І нарешті, **Офіс громадського захисника для потерпілих (OPCV)** підтримує та допомагає юридичним представникам потерпілих і може бути призначений для представництва потерпілих у провадженнях (див. нижче).

3 Які етапи проходить процес у МКС і на якому етапі знаходиться Україна?

Попереднє вивчення

Спочатку Офіс прокурора проводить попереднє вивчення ситуації, щоб визначити, чи варто відкривати розслідування. Попереднє вивчення може бути ініційоване на основі:

- інформації, надісланої Офісу прокурора МКС від неурядових організацій, приватних осіб або інших груп;
- звернення Ради Безпеки ООН або держави-учасниці;
- або після заяви держави, що не є членом Суду, яка визнає юрисдикцію Суду.

Різниця між «ситуацією» та «справою»

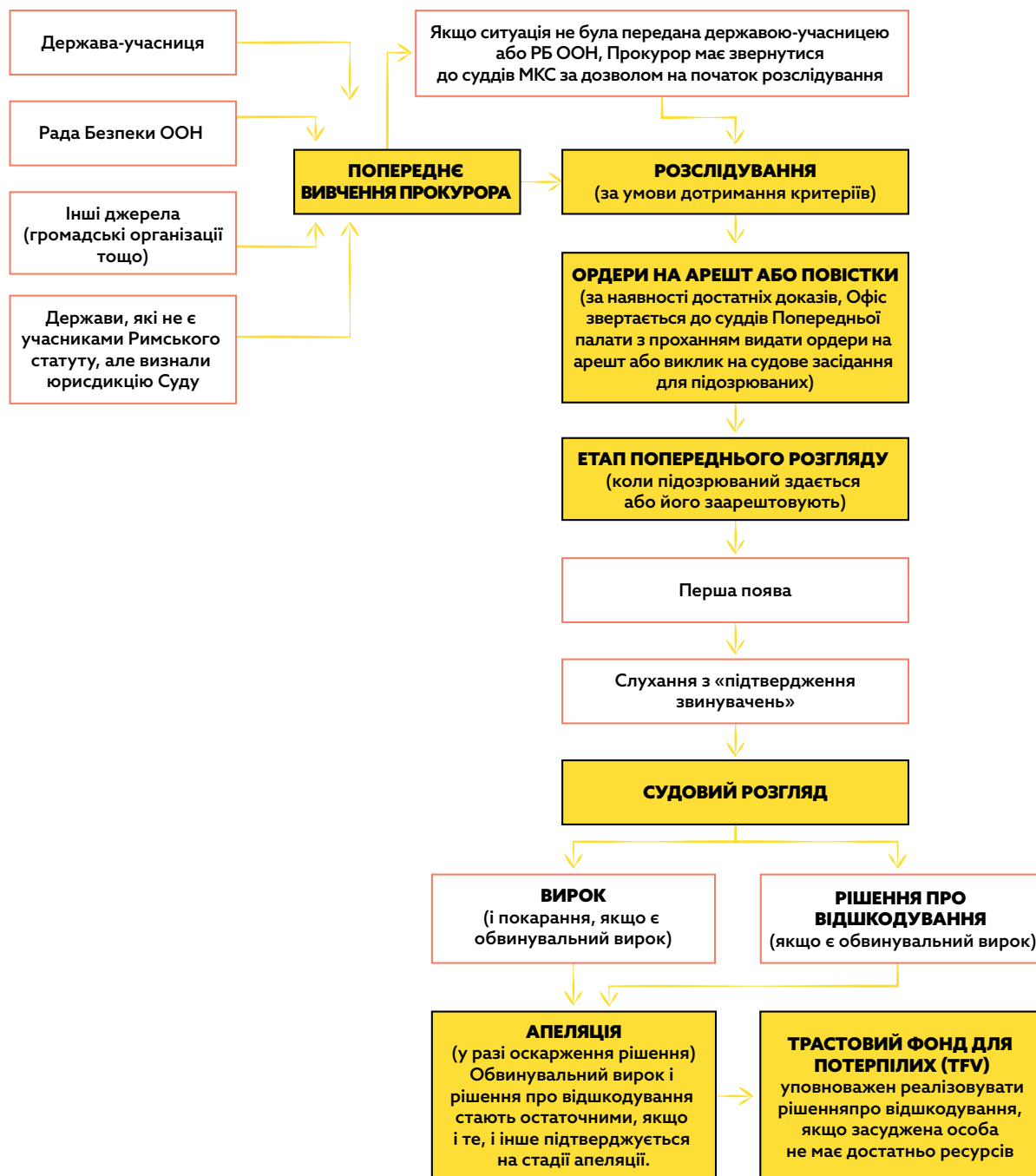
Ситуація означає сукупність подій чи інцидентів, що відбулися в певний період, у певному географічному місці й за участі кількох сторін. Ситуація може перейти в стадію справи, якщо під час розслідування МКС ідентифікує підозрюваних, яких потім звинувачують. Оскільки ситуація є ширшою за конкретну справу, не всі потерпілі в межах ситуації можуть вважатися потерпілими у справі. З моменту свого створення у 2002 році МКС розслідував 17 ситуацій (12 з яких досі перебувають на стадії розслідування), розглянув 32 справи та засудив 5 осіб.

Під час попереднього вивчення Прокурор МКС оцінює, чи має Суд юрисдикцію щодо злочинів, передбачених у ситуації, враховуючи час і місце їхнього вчинення. Потім Прокурор визначає, чи відповідає відкриття розслідування інтересам правосуддя (наприклад, забезпечення відповідальності за серйозні вчинені злочини). Залежно від оцінки Прокурора, він може вирішити розпочати розслідування, відмовитися від нього або продовжити збір інформації.

Якщо Прокурор вирішить відкрити розслідування, він може потребувати дозволу суддів МКС. Такий дозвіл не потрібен, якщо ситуацію передала держава-член МКС або Рада Безпеки ООН. У таких випадках Прокурор МКС може розпочати розслідування безпосередньо. Однак, якщо попереднє розслідування розпочинається після звернення, поданого не членом Суду, або на основі інформації, поданої громадськими організаціями чи окремими особами, Прокурор має звернутися до суддів МКС за дозволом.

На цьому етапі держава також може подати запит на відстрочку (наприклад, попросити Офіс прокурора відкласти розслідування конкретних подій на користь розгляду в національних судах).

Стадії судопроизводства МУС от предварительного рассмотрения Прокурором до стадии апелляции.

Ситуація в Україні

Україна двічі визнала юрисдикцію МКС щодо злочинів, вчинених на її території: спочатку щодо злочинів, імовірно скоєних в Україні з 21 листопада 2013 року до 22 лютого 2014 року, а згодом щодо злочинів, імовірно скоєних на всій території України, починаючи з 20 лютого 2014 року. Це означає, що МКС може переслідувати будь-які злочини, вчинені будь-якою зі сторін, починаючи з 21 листопада 2013 року на території України, включно з територіями, окупованими Росією.

До злочинів, які підпадають під юрисдикцію МКС, належать геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та акт агресії.

Щодо акту агресії, МКС може розглядати цей злочин лише у випадку, якщо ситуацію було передано Радою Безпеки ООН (де Росія може заблокувати будь-яку таку ініціативу своїм правом вето) або якщо відповідні держави висловили свою згоду. Це не є випадком у ситуації в Україні (див. нижче про відкриття розслідування в Україні). Отже, МКС може розглядати лише перші три категорії злочинів.

Офіс прокурора відкрив попереднє вивчення ситуації в Україні 24 квітня 2014 року, невдовзі після того, як Україна подала першу декларацію. Українська влада співпрацювала з МКС на етапі попереднього вивчення, надаючи інформацію про національні розслідування та судові процеси, пов'язані з відповідними злочинами.

У грудні 2020 року було завершено попереднє вивчення. Тодішня прокурорка Фату Бенсуда (Fatou Bensouda) оголосила, що ситуація в Україні відповідає умовам для відкриття розслідування. За її словами, були наявні докази широкого спектра дій, які можна класифікувати як воєнні злочини і злочини проти людяності, вчинені в Україні. До таких злочинів входять злочини, пов'язані з веденням бойових дій, злочини, вчинені під час затримань, та злочини, вчинені в Криму.

Попри завершення попереднього вивчення у 2020 році, розслідування не було відкрито до лютого 2022 року, після початку повномасштабного вторгнення.

Розслідування

На етапі розслідування Офіс прокурора збирає докази, щоб визначити, які злочини були скоєні та хто несе за них відповідальність. Наприклад, Офіс прокурора може здійснювати поїздки на території, де відбулися злочини, та інші місця для проведення інтерв'ю зі свідками, доступу до місць скоєння злочинів, отримання документів або інших видів доказів. Прокурор збирає всі доступні докази, незалежно від того, підтверджують вони вину чи невинуватість підозрюваних. МКС залежить від співпраці з державами (та іншими структурами, коли це доречно) для проведення цих розслідувань.

Ситуація в Україні (станом на серпень 2024 року)

28 лютого 2022 року, через чотири дні після початку повномасштабного вторгнення Росії, Прокурор Карім Хан (Karim Khan) оголосив, що планує звернутися до Попередньої палати за дозволом на відкриття розслідування. Запит ґрунтувався б на висновках попереднього вивчення, але розслідування також охоплювало б нові злочини, вчинені з 24 лютого 2022 року. Для прискорення процесу Прокурор закликав держави-члени Суду офіційно передати ситуацію в Україні до його Офісу.

У березні 2022 року Прокурор отримав звернення від декількох держав-членів. 1 березня 2022 року Литва звернулася до Офісу прокурора з проханням розпочати розслідування (тобто передала ситуацію в Україні до МКС). 2 березня 2022 року Офіс прокурора отримав спільне звернення від групи з 39 держав. Ці звернення стосувалися «будь-яких актів воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, які імовірно мали місце на території України з 21 листопада 2013 року, включно з усіма ймовірними поточними і не припинюваними злочинами на всій території України». Завдяки цим зверненням від держав-учасниць Прокурор не потребував дозволу від Попередньої палати для початку розслідування.

2 березня 2022 року Прокурор оголосив, що відкрив розслідування на основі цих звернень.

Якщо після проведення розслідування Прокурор вважає, що зібрано достатньо доказів для відкриття справи проти одного або більше осіб, підозрюваних у злочинах, він звернеться до суддів Попередньої палати, призначених для розгляду цієї ситуації, з проханням видати ордери на арешт або виклик на судове засідання для підозрюваних. Під час подання цих запитів Прокурор намагається переконати суддів і подає докази, стверджуючи, що є обґрунтовані підстави вважати, що особи скоїли злочин, який підпадає під юрисдикцію Суду.

У ситуації в Україні Прокурор подав запити на видачу ордерів на арешт щодо шести осіб, і всі вони були задоволені (схвалені) Попередньою палатою ([see Section 5 on What is an arrest warrant? for more information on arrest warrants](#)).

Якщо підозрюваний здається або його арештовують, справа переходить на етап попереднього розгляду.

На якому етапі знаходиться Україна?

* Злочин агресії не може розглядатися в суді, якщо ситуація, про яку йдеться, не була передана на розгляд Радю Безпеки ООН (де Росія мала б право накладати вето).

Перша поява

Перший етап попереднього розгляду відомий як «перша» або «початкова поява» підозрюваного. Підозрюваний з'являється перед судом у присутності трьох суддів Попередньої палати. Під час цього засідання підтверджується особа підозрюваного, а також зачитуються звинувачення, щоб переконатися, що підозрюваний їх розуміє. Далі Суд призначає слухання з «підтвердження звинувачень», щоб визначити, чи достатньо доказів для передачі справи до судового розгляду. Цей процес може зайняти близько року через необхідність підготовки, яка включає розкриття доказів з боку обвинувачення для захисту, час на підготовку захисту, а також можливість потерпілим подати заяву на участь у процесі та забезпечити юридичне представництво.

У нещодавній справі («Коні») (Кону) у контексті ситуації в Уганді Суд уперше прийняв рішення, що слухання з підтвердження звинувачень може відбутися за певних обставин навіть за відсутності обвинуваченого, якщо його не арештовано та він не з'явився перед Судом. Такий процес називається провадженням за відсутності обвинуваченого (in absentia). Це може стосуватися лише слухань із підтвердження звинувачень. Судовий розгляд не може продовжуватися без присутності обвинуваченого.

Коли судді підтверджують звинувачення, вони стають частиною справи, що розглядається в Суді. Різниця між «ситуацією» та «справою» полягає в тому, що ситуація стосується всіх злочинів, скоєних у певний період на визначеній території, тоді як справа стосується конкретних злочинів, які, як стверджується, були скоєні конкретною особою в певному місці та в певний час. У межах ситуації, зазвичай, існує багато злочинів, які можуть стати основою для справи, але на практиці Офіс прокурора зазвичай ініціює справи лише щодо невеликої кількості з них (детальніше див. підрозділ 5).

Якщо судді не підтверджують звинувачення, провадження завершується і не переходить до судового розгляду.

Судовий розгляд

Якщо одне або більше звинувачень підтверджено, справа переходить до етапу **судового розгляду**. Цей етап включає підготовку до судового розгляду, сам судовий розгляд і період нарад суддів, під час якого вони складають вирок. У процесі судового розгляду обвинувачення і захист мають можливість представити свої позиції. Офіс прокурора зобов'язаний надати Суду докази, щоб довести вину обвинуваченого поза розумним сумнівом. Після того, як прокурор представить усі свої докази (документи, свідків тощо), обвинувачений за допомогою своїх адвокатів має можливість представити захист. Наприкінці судового розгляду судді визначають, чи винен обвинувачений поза розумним сумнівом у злочинах, які йому інкримінуються. Якщо його визнають винним, обвинуваченому буде винесено вирок.

Судді можуть призначити покарання у вигляді тюремного ув'язнення. Максимальний строк позбавлення волі становить 30 років, або довічне ув'язнення у випадках особливої тяжкості. Суд також може винести наказ про відшкодування для потерпілих, таке як реабілітація, компенсація та інші форми репарації, що відповідають обставинам. Якщо це передбачено, судді видають наказ про відшкодування, в якому зазначається, на яке відшкодування мають право потерпілі та як воно має бути здійснено.

Процес провадження в МКС потребує значного часу, щоб дійти до вироку щодо вини або невинуватості обвинуваченого. Перед початком судового розгляду захист має отримати докази від обвинувачення, що часто є великим обсягом матеріалів, а також достатній час для їх оцінки, проведення власних розслідувань і підготовки своєї позиції. Самі судові процеси також можуть тривати кілька місяців або навіть більше року, оскільки зазвичай заслуховують велику кількість свідків. Наприклад, у контексті розслідування злочинів, скоєних у 2003 році в Демократичній Республіці Конго, ордер на арешт було видано у 2007 році. Вирок було винесено у 2014 році; заходи щодо відшкодування було призначено у 2015 році, а їхнє виконання завершилося у 2024 році. Коли Суд стикається з труднощами у забезпеченні арешту обвинуваченого або коли відсутня співпраця з боку держави, де були скоєні злочини, цей процес може тривати ще довше.

Апеляція

Судовий процес може перейти на етап апеляції. Прокурор та захист (адвокат або адвокати, які представляють обвинуваченого) мають право оскаржити судовий вирок та/або призначене покарання, ставлячи під сумнів обґрунтованість або законність вироку Судової палати. Це означає, що вони можуть звернутися до вищої палати суду — Апеляційної палати — з проханням скасувати рішення, ухвалене суддями Судової палати. Підстави для апеляції можуть включати процедурні помилки, помилки щодо фактів справи (помилка факту), неправильне застосування або тлумачення закону (помилка права), або інші обставини, що вплинули на справедливість провадження, включаючи непропорційність вироку, зважаючи на вчинені злочини. Апеляційна палата також може призначити новий судовий розгляд в іншій Судовій палаті.

Потерпілі не можуть оскаржувати рішення Судової палати щодо вини (або її відсутності) обвинуваченого чи призначеного покарання. Вони мають право оскаржити накази про відшкодування. Накази про відшкодування також можуть бути оскаржені засудженою особою або власником майна, якого стосується цей наказ.

Якщо вердикт підтверджується під час апеляції, вирок стає остаточним.

Етап відшкодування

Після винесення вироку Палата зазвичай видає наказ про відшкодування щодо засудженої особи. Наказ про відшкодування — це офіційне рішення Суду, яким він безпосередньо зобов'язує засуджену особу сплатити компенсацію потерпілим за шкоду, завдану внаслідок вчинених нею злочинів. Наказ про відшкодування зазвичай також передбачає інші види відшкодування, такі як програми реабілітації чи офіційні вибачення. Додаткову інформацію про відшкодування і роль потерпілих у цьому процесі можна знайти в Розділі III.

4 Які злочини розслідує МКС в Україні та як він співпрацює з урядом України та іншими країнами?

«Принцип комплементарності» означає, що МКС має на меті доповнювати, а не замінювати національні системи кримінального правосуддя. МКС може розпочати переслідування лише у разі, якщо держави не бажають або не здатні насправді здійснити правосуддя. Таким чином, МКС не буде переслідувати справу, яка вже розглядається на національному рівні, якщо судді не вирішать, що національні процеси спрямовані на приховування відповідальних за злочини, які підпадають під юрисдикцію МКС, від відповідальності.

На практиці це означає, що більшість справ буде переслідуватися на національному рівні. МКС, у принципі, буде порушувати справи лише проти обмеженої кількості високопосадовців.

Комплементарність між національними зусиллями та МКС у ситуації в Україні

В Україні проводяться національні розслідування, здебільшого проти виконавців нижчого рівня: російських солдатів і молодшого командного складу. Ці національні розслідування або переслідування можуть надати можливість для здійснення правосуддя для потерпілих, яких не визнали потерпілими у справі МКС.

Крім того, в кількох європейських країнах розслідування проводяться на основі принципу універсальної юрисдикції. Принцип універсальної юрисдикції дозволяє країнам переслідувати осіб за дуже серйозні злочини незалежно від національності виконавця чи потерпілих або місця вчинення злочину.

Робляться також інші зусилля для притягнення до відповідальності російських лідерів за акт агресії. Цей злочин відрізняється від таких злочинів, як воєнні злочини або злочини проти людяності, що вчиняються під час конфлікту; він стосується самого політичного або військового акту агресії, вчиненого державою. Україна, Естонія, Латвія, Литва, Польща та Румунія очолюють новостворений Міжнародний центр для переслідування акту агресії проти України.

Розслідування МКС зосереджено лише на вищих виконавцях (див. таблицю в розділі про ордери на арешт). Воно може охоплювати воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид, але не акт агресії.

З 3 березня 2022 року МКС направив команду юристів, слідчих, експертів із судово-медичної експертизи та інших спеціалістів в Україну для збору доказів. Ця команда працює на місцях і підтримує тісну співпрацю з Офісом Генерального прокурора України. Сам Прокурор МКС здійснив кілька візитів в Україну. 23 березня 2023 року Суд і Генеральна прокуратура України підписали угоду про створення офісу МКС в Києві. Відкриття офісу МКС сприяє забезпеченню комплементарності між національними переслідуваннями в Україні та МКС, а також полегшує збір доказів слідчими МКС.

МКС також бере участь у спільній слідчій групі (ССГ) щодо ймовірних основних міжнародних злочинів, скоєних в Україні. До цієї групи входять прокурори, слідчі та експерти з України, Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Словаччини та Румунії. Вони працюють разом для підтримки України у розслідуванні цих злочинів, обміні інформацією та доказами.

Більше інформації (включно з останніми даними) про діяльність МКС в Україні можна знайти в заявах Прокурора про його візити до країни та співпрацю з українськими органами, а також у пресрелізах Суду.

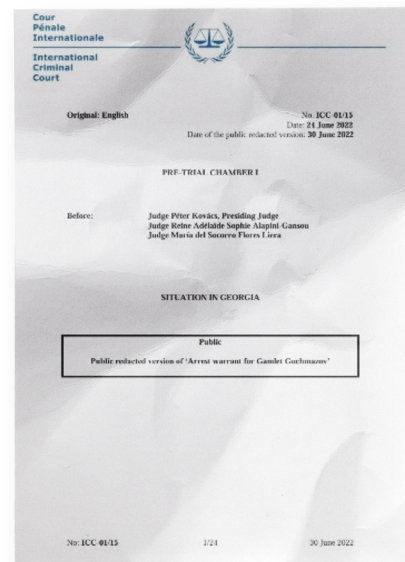
5 Що таке ордер на арешт? Як МКС може забезпечити арешт осіб, яких розшукує?

Ордер на арешт — це юридичний документ, що надає дозвіл на арешт зазначеної в ньому особи. Прокурор може подати клопотання про видачу ордера на арешт до Попередньої палати в будь-який час після початку розслідування. Попередня палата розглядає докази та іншу інформацію, подану Прокурором, і вирішує, чи слід видавати ордер на арешт. Ордер на арешт надає підстави для арешту цієї особи державними органами.

Альтернативно Прокурор може подати клопотання до Попередньої палати з проханням видати повістку для явки особи. Повістка надсилається особі, яку просять добровільно з'явитися до Суду. На практиці повістки видаються рідко. Їх використовують лише тоді, коли є підстави вважати, що підозрюваний з'явиться добровільно.

Забезпечення арешту розшукуваних осіб може бути складним. МКС не має можливості самостійно виконувати або здійснювати ордери на арешт. Він покладається на держави для пошуку, арешту та транспортування обвинувачених до Гааги. На практиці, хоча держави-учасниці МКС зобов'язані заарештувати будь-яку особу, на яку Суд видав ордер на арешт, вони можуть неохоче виконувати це зобов'язання, особливо коли йдеться про найвищих виконавців. МКС також може звернутися до держав, які не є учасниками МКС, з проханням надати допомогу у виконанні ордерів на арешт, але співпраця з державами, які не є учасниками Суду, може бути менш надійною, оскільки ці держави не мають таких же зобов'язань перед Судом, як держави-учасниці.

Якщо ситуація була спочатку передана Суду Радою Безпеки ООН, і держава не виконує запит МКС про співпрацю, Суд може попросити Раду Безпеки втрутитися. Рада Безпеки ООН може тоді вжити заходів, таких як економічні санкції, замороження активів, заборони на подорожі або навіть військове втручання. На сьогодні МКС повідомив Раду Безпеки ООН про відмову співпрацювати з боку принаймні семи держав (Чад, Демократична Республіка Конго, Джибуті, Лівія, Малаві, Уганда і Судан). Проте Рада Безпеки ще не використала своїх повноважень для запровадження цих заходів.

© МКС. Ордер на арешт Гамлета Гучмазова у зв'язку з ситуацією в Грузії.

Випадок: ордери на арешту Омара аль-Башира (Omar al-Bashir), колишнього президента Судану, и Володимира Путіна, президента Росії

У 2009 році МКС видав ордер на арешт тодішнього президента Судану Омара аль-Башира за ймовірні злочини в рамках ситуації в Дарфурі (Darfur), яку передала до МКС Рада Безпеки ООН. У 2015 році Омар аль-Башир відвідав міжнародний саміт у Йоганнесбурзі (Johannesburg). Попри чинний ордер на арешт Південна Африка відмовилася його заарештувати. Аль-Башир також відвідав Центральноафриканську Республіку, Чад, Демократичну Республіку Конго, Йорданію, Малаві, Нігерію та Південну Африку. Жодна з цих країн, усі з яких є державами-учасницями МКС, не намагалася його заарештувати та передати Суду.

У результаті Суд ухвалив рішення, що невиконання арешту Глави держави, який розшукується МКС, з боку органів влади держави-учасниці становить порушення їхніх зобов'язань за Римським статутом. Це рішення було винесено в контексті ситуації, яка спочатку була передана МКС через Раду Безпеки ООН.

Після того як МКС видав ордер на арешт Володимира Путіна (Vladimir Putin) у березні 2023 року, Південна Африка попросила російського президента не відвідувати майбутній саміт у Йоганнесбурзі. Путін також unikнув участі в інших міжнародних зустрічах, оскільки держави намагалися unikнути ситуації, коли їм доведеться обирати між арештом російського президента на своїй території або порушенням зобов'язань перед МКС. Проте 3 вересня 2024 року Путіна прийняли в Монголії, державі-учасниці Римського статуту.

Ордери на арешт зазвичай містять згадки про конкретні інциденти або характер дій. Прокурор вирішує, які злочини та підозрюваних включити в запити на арешт. Ці рішення залежать від стратегії обвинувачення та інших факторів, таких як комплементарність з іншими національними розслідуваннями та наявність вагомих доказів, які пов'язують підозрюваних з конкретними злочинами. При видачі ордерів на арешт Попередня палата може також відмовити у включенні певних інцидентів або підозрюваних, якщо вважає, що докази недостатні.

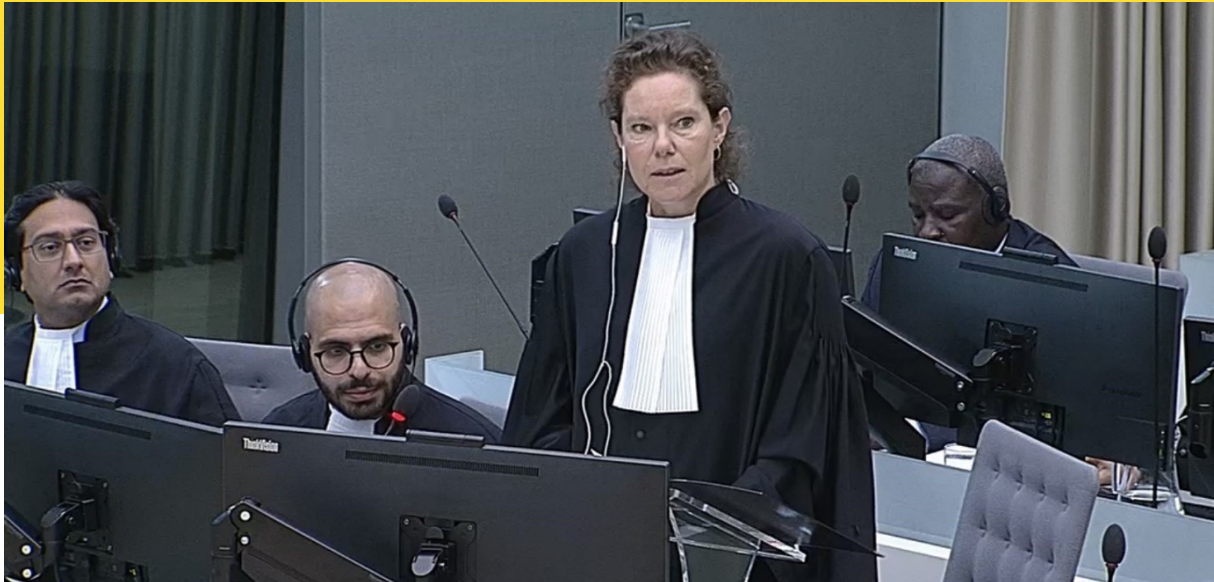
Ордери на арешт, видані МКС у ситуації в Україні

Попередня палата видала шість ордерів на арешт у рамках ситуації в Україні. Незвично, але судді вирішили зберегти зміст рішень про видачу ордерів на арешт конфіденційним. Деякі елементи, які були оприлюднені через прес-релізи, включають імена підозрюваних, ймовірні злочини та форми відповідальності.

Прокурор продовжує розслідування ситуації в Україні, тому можливо, що МКС пізніше видасть додаткові ордери на арешт. МКС також може видавати «запечатані ордери», які не оголошуються публічно, щоб unikнути попередження підозрюваних, які могли б unikнути арешту.

ПІБ і посада	Дата видачі	Злочини	Контекст
Володимир Путін, президент Російської Федерації	17 березня 2023 р.	Воєнні злочини, пов'язані з (1) незаконною депортацією населення (дітей) та (2) незаконним переміщенням населення (дітей). Згідно зі статтями 8(2)(a)(vii) та 8(2)(b)(viii) Римського статуту	Передбачається, що з 24 лютого 2022 року уряд Росії систематично переміщував тисячі дітей з окупованих територій України до закладів перевиховання й усиновлення в Росії та Криму. Переміщення в основному стосувалися дітей, які втратили батьків або контакт з ними під час бойових дій; дітей, які були розлучені зі своїми батьками через затримання одного з батьків; а також дітей з інтернатних закладів.
Марія Львова-Белова (Maria Lvova-Belova), уповноважена з прав дитини в адміністрації президента Росії			
Сергій Кобилаш (Sergei Kobylash), командувач далекої авіації Повітряно-космічних сил Росії	5 березня 2024 р.	Воєнні злочини та злочини проти людяності, що включають (1) спрямування атак на цивільні об'єкти, (2) завдання надмірної шкоди цивільним або цивільним об'єктам, та (3) інші нелюдські дії. Згідно зі статтями 8(2)(b)(ii), 8(2)(b)(iv) та 7(1)(k) Римського статуту	Ймовірно, що з 10 жовтня 2022 року по 9 березня 2023 року, численні цивільні особи були вбиті внаслідок повторних атак Росії в густонаселених міських районах восени та взимку 2022–2023 років. Однією з основних причин жертв серед цивільного населення було використання вибухових озброєнь. Унаслідок цих атак цивільні особи України зазнали значних труднощів, що стосуються доступу до електрики, води, тепла та життєво необхідних послуг. Вони залишили цілі регіони і мільйони цивільних без опалення та електроенергії на тижні під час зимових холодів.
Віктор Соколов (Viktor Sokolov), командувач Чорномор-ського флоту			
Сергій Шойгу (Sergei Shoigu), міністр оборони Російської Федерації	24 червня 2024 р.		
Валерій Герасимов (Valery Gerasi- mov), начальник Генерального штабу Збройних сил і перший заступник міністра оборони Російської Федерації			

II. РОЗУМІННЯ СВОЇХ ПРАВ ЯК ПОТЕРПІЛОГО ПЕРЕД МКС

© МКС. Спільний юридичний представник потерпілих Наталі фон Вістінгаузен, яка представляє 600 потерпілих у справі Алі Кушайба, зробила вступну заяву і викликала одного свідка та чотирьох потерпілих для представлення їхніх поглядів і занепокоєнь у Судовій палаті I 5 червня 2023 року.

6 Як я можу зв'язатися з Офісом прокурора, якщо маю інформацію, що стосується ситуації в Україні?

Будь-яка особа, яка має інформацію щодо злочинів, котрі підпадають під розслідування МКС, може надати її до Офісу прокурора. Прокурор відкрив спеціальний онлайн-портал, через який будь-яка особа, яка має інформацію, що стосується ситуації в Україні, може звернутися до слідчих МКС.

Надання інформації до Офісу прокурора

Перед поданням інформації до Офісу прокурора потерпілі та інші особи можуть звернутися до громадських організацій або юристів, які працюють над питаннями, пов'язаними з розслідуванням МКС в Україні. Ці організації та фахівці знайомі з процедурами МКС і можуть допомогти потерпілим заповнити відповідні форми, надати докази та зрозуміти ризики перед взаємодією з Офісом прокурора. Список таких організацій та контактні дані можна знайти в Додатку 2.

Інформація, надана до Офісу прокурора, може бути корисною для ідентифікації виконавців і побудови справ. Однак не вся інформація, надіслана Прокурору, призведе до порушення справи перед МКС або стане частиною звинувачень, висунутих проти окремих виконавців. Більшість справ буде розглядатися на національному рівні українськими судами. Надання інформації Прокурору також не гарантує, що особу, яка її надала, будуть згодом контактувати чи що вона отримає відповідь. Однак навіть якщо подана інформація

не призведе до порушення конкретної справи в МКС, вона все одно допомагає Офісу прокурора формувати свою стратегію і може бути передана українським органам для використання в національних провадженнях.

Надання інформації Офісу прокурора не означає, що ця інформація буде передана до Секретаріату чи інших органів Суду. Якщо потерпілі бажають брати участь у провадженні, вони повинні звертатися до Секретаріату окремо.

Конфіденційність та безпека

Потерпілі, які беруть участь у процесі та стурбовані розкриттям конкретної інформації (наприклад, інформації, яка може призвести до їх ідентифікації), повинні звернутися до Офісу прокурора з проханням зберегти таку інформацію конфіденційною. Однак такі запити про нерозголошення не надаються автоматично: якщо потерпілий надає прокурору інформацію, яка підлягає розголошенню, обов'язок розголошення переважає запит потерпілого.

7 Як я можу взяти участь у провадженнях МКС?

Форми участі потерпілих у провадженні МКС.

* Форми для участі, додаткова інформація про участь потерпілих та інформація про те, хто може допомогти потерпілим із заповненням форм, можуть бути отримані у Відділі участі потерпілих та відшкодувань (VPRS) МКС, який базується в Гаазі і надає інформацію потерпілим, або в офісі МКС в Україні.

Форма участі відрізняється залежно від того, чи бере особа участь як **потерпілий**, чи як **свідок**.

Статус потерпілого перед МКС

Щоб отримати статус потерпілого перед МКС, особа повинна відповідати кільком критеріям:

- Заявник має зазнати прямої або непрямої особистої шкоди внаслідок зазначених злочинів.
- Злочини, які спричинили шкоду потерпілому, повинні бути частиною провадження, що розглядається Судом.
- Потерпілі повинні надати копію документа, що посвідчує особу. Якщо вони є близькими родичами безпосереднього потерпілого, їм також потрібно надати підтвердження спорідненості.

Шкода може мати різні форми. Вона може бути фізичною,¹ що включає тілесні ушкодження або інші форми фізичного впливу.

Справа «Нтаганда»

У справі «Нтаганда» (Ntaganda) Суд постановив, що примусове переселення осіб та їхнє подальше перебування в умовах, де вони не мають доступу до їжі, води, житла або медичної допомоги, може означати, що вони зазнали фізичної шкоди. Крім того, стійкі страждання та біль, які потерпілі відчувають за таких умов, також вважаються фізичною шкодою. Оскільки примусове переміщення цивільних осіб є одним із фокусів розслідування Прокурора в Україні, подібні аргументи можуть бути використані в майбутніх українських справах перед Судом.

Шкода може бути також психологічною або емоційною, тобто завданою емоційною шкодою або впливом на психічне здоров'я особи. Наприклад, психологічна шкода може бути спричинена тим, що потерпілий пережив або став свідком певних подій. Шкода може бути і матеріальною, тобто стосуватися втрат майна або доходів. Цей перелік не є вичерпним, і інші форми шкоди (наприклад, втрата освітніх можливостей) також визнаються як достатні форми шкоди.

Найпоширенішим прикладом непрямої шкоди є психологічна або матеріальна шкода, завдана родичам загиблих або тяжко постраждалих унаслідок злочинів. Непряма шкода має бути шкодою, яку особисто зазнали потерпілі.

Організації або юридичні особи також можуть вважатися потерпілими, але лише в тому обсязі, в якому їхнє майно, призначене для певних цілей — релігії, освіти, мистецтва, науки або благодійності, а також такі об'єкти, як історичні пам'ятки, лікарні та інші місця і об'єкти для гуманітарних цілей — було пошкоджене або знищене.

Статус свідка перед МКС

Свідок — це особа, яка особисто спостерігала або має знання про злочини, що розслідуються, чи їхній контекст. Свідки беруть участь, надаючи письмові свідчення та/або свідчення перед Судом, які використовуються як докази.

¹ Для потерпілих, які є фізичними особами.

Свідок не обов'язково повинен зазнати шкоди внаслідок злочинів. Серед свідків можуть бути внутрішні свідки, які також сприяли вчиненню злочинів, або експерти, які мають спеціальні знання, що стосуються справи. Можлива також ситуація, коли потерпілі стають свідками в судовому процесі, — у такому разі Суд називає це «подвійним статусом».

Суд також вживає заходів для захисту свідків, які беруть участь у судових процесах. Свідки мають доступ до команди підтримки Відділу з питань потерпілих і свідків, яка надає психологічну та медичну підтримку за необхідності, а також можуть просити про заходи захисту.

Різниця між участю як потерпілого та як свідка

Коли потерпілі виступають як учасники процесу, вони добровільно подають свої погляди та занепокоєння Суду. Їхня участь можлива на будь-якому етапі провадження, якщо це вважають доречним судді. Потерпілі завжди представлені юридичним представником і не зобов'язані з'являтися особисто. Юридичні представники передають їхні погляди або в письмовій формі (через подання заяв), або особисто перед суддями.

Натомість, коли потерпілі виступають як свідки, їх викликає для надання свідчень обвинувачення, захист, юридичний представник потерпілих або палата Суду. Як свідки, вони служать інтересам Суду та сторони, яка їх викликала, надаючи свідчення через показання та відповіді на пов'язані запитання, зазвичай особисто і без юридичного представника.

У наступних розділах цього посібника основну увагу буде приділено участі потерпілих у процесі.

Участь на етапі розслідування

Як потерпілі можуть брати участь на етапі розслідування?

Потерпілі можуть брати участь у провадженнях на етапі розслідування, включаючи ініціювання цих проваджень самостійно. Питання, щодо яких потерпілі можуть висловлювати свої погляди на ранніх етапах, можуть включати, наприклад, юрисдикційні питання, що можуть виникнути на цьому етапі. У будь-яких процедурах перед суддями щодо того, чи може бути відкрито розслідування, а також у разі запиту на відстрочку, потерпілі можуть також бути вислухані з питань, чи варто відкривати розслідування, яким має бути його обсяг і чи варто його відкласти, щоб дозволити державі провести розслідування. Потерпілі також можуть висловлювати свої погляди, якщо Прокурор вирішить не проводити розслідування або припинити розслідування конкретної ситуації.

Існують й інші питання, щодо яких потерпілі можуть висловлювати свої погляди під час розслідування, наприклад, питання захисту або доступу до інформації. Проте рішення щодо того, чи можна висловлюватися з цих питань у кожному конкретному випадку, залишаються на розсуд суддів. Судова практика в цій сфері була непослідовною: хоча деякі рішення дозволяли потерпілим висловлювати питання, що їх стосуються на етапі розслідування, в інших випадках судді постановили, що це неможливо.

Ситуація у Венесуелі

На практиці потерпілі часто стикаються з труднощами у висловленні своїх поглядів на етапі розслідування. Наприклад, у **ситуації у Венесуелі**, пов'язаній зі злочинами проти людяності, у листопаді 2023 року судді дозволили Прокурору продовжити розслідування, рішення було оскаржене (оспорене) Венесуелою. Після оскарження юридичні представники потерпілих попросили суддів дозволити представити погляди потерпілих від імені 609 осіб, яких вони представляли. Хоча судді Апеляційної палати погодилися передати погляди потерпілих до Палати, вони відмовили представникам потерпілих у можливості виступити на слуханні.

Ситуація у Бангладеш / М'янмі

У ситуації в **Бангладеш / М'янмі** юридичні представники потерпілих просили Палату зобов'язати Офіс прокурора дозволити потерпілим мати адвоката під час інтерв'ю з Офісом. Однак Палата постановила, що потерпілі не мають права подавати такий запит.

Практика Суду відрізняється залежно від ситуації, і надання чи ненадання такого дозволу залишається на розсуд суддів.

Навіть якщо можливості для участі потерпілих через адвоката на етапі розслідування часто обмежені, потерпілі все одно можуть надавати інформацію Прокурору. Потерпілі можуть надсилати інформацію Прокурору про злочини, які, на їхню думку, були скоєні, і в деяких випадках вони можуть бути опитані слідчими Офісу прокурора. Ця інформація може пізніше допомогти визначити обсяг звинувачень, висунутих проти конкретних виконавців. Як зазначено вище, перед тим, як надсилати будь-яку інформацію, потерпілим рекомендується проконсультуватися з юристом або громадськими організаціями.

Заявка на участь на етапі розслідування

Якщо потерпілі бажають брати участь у провадженнях на цьому етапі, це може відбуватися без заповнення заявки.

Участь на етапах передсудового та судового розгляду

Як потерпілі можуть брати участь на етапах передсудового та судового розгляду?

Під час передсудового та судового етапів справи потерпілі мають ширші можливості для взаємодії з Судом. Вони можуть подати заявку на визнання їх потерпілими, і після отримання цього статусу вони повинні бути інформовані про розвиток справи через свого юридичного представника, посередників або працівників офісу МКС у країні. Вони зможуть брати участь, висловлюючи свої погляди та занепокоєння суддям МКС через своїх адвокатів, коли їхні інтереси порушуються.

Потерпілі зазвичай не беруть участь у судових засіданнях особисто, а передають свої погляди через спільних юридичних представників (див. нижче). В окремих випадках потерпілих можуть запросити для надання свідчень як свідків під час судового процесу, за запитом їхніх адвокатів, Прокурора або Захисту. У такому випадку вони можуть з'явитися в Суді особисто для надання свідчень.

Подання заявки на участь на передсудовому та судовому етапах

На цьому етапі потерпілі можуть подати заявку на участь у справі перед МКС. Для цього вони повинні подати заявку, використовуючи форму, затверджену Судом. Хоча теоретично потерпілі можуть подавати заявки на участь на більш ранніх етапах, на практиці судді розглядають і ухвалюють рішення лише щодо тих заявок, які здаються пов'язаними зі справою, де підозрюваний вже з'явився перед Судом. Це означає, що рекомендується подавати заявки після першої появи підозрюваного.

Форми для участі, додаткова інформація про участь потерпілих та інформація про те, хто може допомогти потерпілим із заповненням форм, можуть бути отримані у Відділі участі потерпілих та відшкодувань (VPRS) МКС, який базується в Гаазі і надає інформацію потерпілим, або в офісі МКС в Україні (див. відповідні контакти у додатку).

Потерпілі можуть отримати допомогу у поданні заявки від працівників і волонтерів громадських організацій, що співпрацюють з МКС у країні. Потерпілі отримують підтвердження про отримання їхньої заявки. Однак слід зазначити, що заявки, подані на етапі розслідування і пов'язані з ситуацією загалом, а не з конкретною справою, не передаються до Палати, тому потерпілих систематично не інформують про результат розгляду заявки. Вони можуть звернутися до VPRS безпосередньо або через свого адвоката електронною поштою (VPRS.information@icc-cpi.int), щоб дізнатися про статус своєї заявки. VPRS завжди відповідає на запити, отримані електронною поштою.

Участь на етапі відшкодування

Якщо обвинувачений буде засуджений МКС, його можуть зобов'язати надати відшкодування потерпілим.

Коли засуджені особи неплатоспроможні (що означає, що вони не мають активів для виплати відшкодування), судді можуть наказати здійснювати відшкодування через Фонд для потерпілих (агентство, створене державами-учасницями МКС, яке відповідає за реалізацію заходів з відшкодування — див. докладніше нижче).

Навіть після того, як заходи відшкодування були призначені, їхнє виконання може тривати довго з огляду на складність і кількість бенефіціарів, а також через те, що засуджена особа зазвичай неплатоспроможна. У таких випадках Фонд для потерпілих звертається до держав-учасниць та інших потенційних донорів з проханням зробити внески для фінансування відшкодувань, призначених Судом.

Подання заявки на отримання відшкодування

Потерпілі можуть використовувати стандартні форми заявки Суду, щоб подати запити на отримання такого відшкодування. Цю заявку на отримання відшкодувань можна подати разом із заявкою на участь у провадженні.

Практика Суду змінювалася з часом. Іноді від потерпілих, які подавали заявку на відшкодування на ранньому етапі справи, вимагали повторно подавати заявку на етапі відшкодування. Зараз Суд удосконалив свою практику та більше не вимагає повторного подання заявки від потерпілих, якщо вони вже це зробили. Однак VPRS може

попросити додаткову інформацію на нових етапах провадження, залежно від того, як змінюється обсяг справи. Потерпілі, які не брали участі у судовому процесі, можуть подати заявку на відшкодування на етапі відшкодування, якщо вони зазнали шкоди внаслідок злочинів, за які було засуджено обвинуваченого.

У більшості випадків судді МКС вирішують, чи має кожен потерпілий право на відшкодування після перегляду заявок та їхніх підтверджувальних документів. Однак нещодавно, у справі «Нтаганда» (Ntaganda), Апеляційна палата постановила, що Судова палата може розглянути лише репрезентативну вибірку заявок, яка має відображати різноманітність обставин потерпілих. Після цього розгляд решти заявок буде здійснюватися VPRS на основі цих рішень суддів. Потерпілі можуть оскаржити негативні рішення щодо своєї правомочності перед Судовою палатою.

8 Що таке юридичне представництво перед МКС і як отримати юридичного представника?

Потерпілі можуть бути представлені адвокатом у МКС на всіх етапах провадження. Адвокат надає їм підтримку та представляє їхні інтереси перед Судом, зокрема через:

- Пояснення процедур Суду потерпілим та інформування їх про те, що відбувається або не відбувається в провадженнях Суду та чому.
- Консультацію щодо їхніх прав, зокрема про те, як вони можуть брати участь у провадженнях і претендувати на відшкодування, а також про можливі вигоди і ризики участі в різних етапах провадження.
- Вислуховування занепокоєнь потерпілих, включно з питаннями про можливість повторної травматизації, безпеку або ризик репресій, та занепокоєннями, пов'язаними з процедурами Суду, і вжиття заходів для вирішення цих питань, зокрема подання запитів до суддів Суду на прохання потерпілого.
- Подання заяв, аргументів і клопотань від імені потерпілих під час відповідних судових процесів.

Найважливіше те, що адвокат потерпілих повинен слідувати запитам та інструкціям потерпілих і захищати їхні інтереси. Адвокат також має суворе зобов'язання зберігати конфіденційність інформації потерпілих, якщо потерпілий не погодиться на її розкриття.

Хто може представляти потерпілих перед Судом?

Основне правило в МКС полягає в тому, що потерпілі можуть обрати власного адвоката, але в ході провадження судді можуть призначити спільного юридичного представника. На практиці юридичне представництво може відрізнитися на різних етапах проваджень МКС.

Юридичне представництво на етапі розслідування

Потерпілі можуть користуватися послугами юридичного представництва вже на цьому етапі та вільно обирати власних адвокатів (**Юридичних представників потерпілих, або LRV**), щоб вони могли висловити свої погляди суддям.

Однак на етапі розслідування юридичні представники потерпілих не отримують оплату за свої послуги від Суду, за винятком особливих випадків відповідно до Політики правової допомоги Суду. Згідно з цією політикою, за рішенням Палати, одному або кільком юридичним представникам потерпілих може бути виділена обмежена сума для конкретних завдань, таких як спілкування та надання юридичних консультацій

потерпілим, координація з органами Суду та подання звітів до Секретаріату. Однак, до сьогодні ця практика не була впроваджена.

Юридичне представництво на передсудовому та судовому етапах

На передсудовому етапі, коли видається ордер на арешт, і підозрюваний з'являється перед Судом, Попередня палата може призначити **спільних юридичних представників потерпілих (CLRВ)**, щоб уникнути великої кількості окремих юридичних команд, які представляють різні групи потерпілих.

У принципі, потерпілі можуть домовитися між собою про адвоката, який буде їхнім **спільним юридичним представником**. Спільний юридичний представник потерпілих — це адвокат, призначений суддями для представлення всіх потерпілих у справі або групи потерпілих. Оскільки в багатьох випадках існує велика кількість потерпілих, було б непрактично, якби кожен потерпілий мав власного юридичного представника. VPRS, за рішенням Палат, проводить консультації з потерпілими та подає звіт, у якому може запропонувати суддям рекомендації щодо організації юридичного представництва для всіх потерпілих, що беруть участь у справі.

Іншою структурою, яка може надавати юридичне представництво потерпілим, є **Офіс громадського захисту потерпілих (OPCV)**. Офіс громадського захисту потерпілих — це незалежний офіс у межах Суду. Його роль полягає в наданні допомоги та підтримки зовнішнім адвокатам, які представляють потерпілих, а також у захисті загальних прав потерпілих під час провадження. В окремих випадках адвокати з OPCV були призначені суддями для безпосереднього представництва потерпілих.

Який вибір мають потерпілі?

Потерпілі можуть вказати у своїй заявці на участь у провадженні, чи вони вже обрали юридичного представника. Якщо вони не обрали, вони також можуть вказати, чи мають певні побажання щодо того, хто має їх представляти, або чи є у них причини для занепокоєння щодо спільного представництва з іншими потерпілими.

Якщо потерпілий ще не обрав юридичного представника, його також включають до процесу спільного юридичного представництва, і судді можуть призначити зовнішнього юридичного представника або OPCV для його представництва. Це відбувається після того, як заявку потерпілого передають суддям, що означає, що це можливо не раніше, ніж після першої появи підозрюваного.

Якщо потерпілий вже обрав юридичного представника, цей адвокат може представляти його протягом усього етапу ситуації та до початку передсудового етапу (однак, як зазначено вище, без права на оплату послуг згідно зі схемою правової допомоги Суду). Коли розпочинаються передсудові провадження, а підозрюваний з'являється перед Судом, VPRS зазвичай рекомендує призначити спільного юридичного представника потерпілих для представлення групи потерпілих (іноді сотень осіб), замість кількох незалежних LRV, яких потерпілі могли обрати раніше. CLRВ, призначений Судом, може бути одним із тих, хто вже представляє деяких потерпілих, але може бути не обраний усіма потерпілими. CLRВ може бути зовнішнім адвокатом або представником з OPCV, залежно від рішення суддів.

Які вимоги до адвоката для того, щоб бути LRV?

Тільки адвокат, який включений до списку адвокатів, що ведеться Секретаріатом МКС, може представляти потерпілих у провадженнях МКС. Якщо адвокат, обраний потерпілим, ще не включений до цього списку, він може подати заявку на включення до списку. Навіть якщо він не був доданий до списку, він все одно може підтримувати потерпілого, допомагати йому подавати заявку або заповнювати форму, так само як це може робити громадська організація, але він не може представляти потерпілого безпосередньо перед Судом, якщо його не прийнято до списку адвокатів.

Вимоги до адвоката, який бажає бути включеним до списку адвокатів, включають:

- Компетентність у сфері міжнародного чи кримінального права та процедури
- Не менше десяти років досвіду роботи у кримінальних провадженнях, будь-то як суддя, прокурор, адвокат або в іншій подібній ролі (п'ять років досвіду для тих, хто бажає бути включеним до Списку помічників адвокатів МКС)
- Володіння англійською або французькою мовами
- Відсутність судимості за серйозний кримінальний або дисциплінарний злочин, несумісний з характером посади.

9 Як я можу отримати захист, якщо я наражаюся на ризик репресій?

Перед тим як вирішити, чи брати участь у провадженнях перед МКС, потерпілі повинні розглянути можливі наслідки для їхньої безпеки у зв'язку з таким рішенням.

Існує ризик, що факт участі потерпілого у провадженні може стати відомим обвинуваченому або іноді ширшій громадськості, незважаючи на зусилля Суду та самих потерпілих зберегти цю інформацію конфіденційною.

Це може призвести до спроб злочинців або їхніх прихильників нашкодити, залякати або відмовити потерпілого від участі або надання інформації Суду.

Ризики репресій, специфічні для контексту

Ризики, пов'язані з участю у провадженнях, і відповідні способи їх вирішення залежать від контексту. У справах, пов'язаних із **Кенією**, були зафіксовані випадки залякування та зникнення свідків, що спричинило страх серед потерпілих, які брали участь у процесах, через можливість використання обвинуваченим державного апарату для їх переслідування. У **ДРК** потерпілі висловлювали занепокоєння тим, що їхня асоціація з МКС робить їх вразливими до нападів місцевих ватажків.

В **Україні** такі ризики можуть бути особливо актуальними для потерпілих і членів їхніх родин, які проживають на тимчасово окупованих територіях, і можуть зазнати репресій з боку де-факто влади цих регіонів або російських властей.

Ризики можуть зростати, якщо потерпілий викликається для свідчень як свідок. Судді МКС визнали, що майже у всіх справах МКС, які дійшли до стадії судового розгляду, мали місце інциденти втручання у свідчення, включаючи щонайменше один випадок вбивства, інциденти залякування, розкриття особистої інформації свідків та інші види втручання.

Що можуть зробити потерпілі для зменшення ризиків?

Перед тим як описувати заходи, які може вжити Суд для захисту учасників-потерпілих, важливо визнати, що є кроки, які самі потерпілі можуть зробити для зменшення ризиків участі у провадженнях МКС.

- Перед поданням заявки обміркуйте можливі ризики. Повідомте свого юридичного представника або організацію, яка допомагає вам заповнювати заявку, про всі наявні занепокоєння.
- Ретельно розгляньте всі фактори перед тим, як повідомляти комусь, крім Суду, про подання заявки на участь у провадженнях. Зазвичай, безпечніше для учасника, якщо інформація про його заявку залишається конфіденційною.

Які заходи захисту може надати Суд потерпілим та свідкам?

В принципі, потерпілі та свідки, а також інші особи, які зазнають ризику через свою взаємодію із Судом, мають право на захист. Це право реалізується по-різному, залежно від того, чи є потерпілий також свідком. Однак, як пояснено нижче, для потерпілих і свідків механізми захисту рідко передбачають активний фізичний захист; зазвичай вони включають різні заходи для збереження конфіденційності участі особи у Судових провадженнях.

Якщо потерпілий не є свідком

Якщо потерпілий не є свідком, єдиним захисним заходом, який Суд застосовуватиме, є видалення всієї конфіденційної інформації з його заявки на участь або відшкодування, якщо вона передається сторонам у провадженнях. Це означає видалення будь-якої інформації, яка може виявити особу потерпілого. VPRS систематично застосовує такі заходи видалення, коли заявка потерпілого передається сторонам. Кожному потерпілому, який подає заявку на участь у провадженнях перед МКС, присвоюється код. Цей код — це номер, який використовується VPRS для посилання на потерпілого та його заявку.

Потерпілі, які стурбовані можливістю розкриття певної інформації, наприклад, обставин, які можуть призвести до їх ідентифікації, повинні звернутися до VPRS з проханням зберегти таку інформацію конфіденційною.

Якщо потерпілий викликається для свідчень як свідок

Як зазначалося вище, деякі потерпілі можуть бути викликані для надання свідчень у Суді в ролі свідків. Свідки можуть стикатися з підвищеними ризиками. Відділ з питань потерпілих та свідків (VWS), спеціалізований підрозділ Суду, відповідає за надання підтримки та захисту свідкам і потерпілим, які беруть участь у процесі. Контакт з VWS зазвичай здійснюється через адвоката потерпілого.

На практиці, спеціалізовані заходи підтримки та захисту зазвичай надаються лише свідкам, які дають свідчення у Суді. Існує дві основні категорії послуг захисту: заходи захисту та підтримки на місці, а також підтримка під час судового процесу.

Захист та підтримка на місці

Цей тип підтримки надається в країні, де перебуває свідок. Після направлення від обвинувачення, адвоката або юридичного представника потерпілого, VWS проводить оцінку та подає рекомендацію Секретаріату

щодо того, чи потребує свідок конкретних заходів захисту та чи має він бути прийнятий до програми. Цей процес може тривати кілька місяців.

У цей час можуть бути доступні тимчасові захисні заходи, такі як переміщення в іншу частину країни або за кордон. Зазвичай такі заходи застосовуються лише тоді, коли є висока ймовірність, що свідок може зазнати шкоди чи загинути, якщо не вжити заходів для запобігання цьому. Крім того, під час оцінки враховуються лише ті ризики, які пов'язані з взаємодією із Судом.

VWS також може допомогти членам родини, які наражаються на небезпеку через свідчення свідка.

Заходи безпеки та інші види підтримки, що надаються під час судового розгляду

Перед тим як свідок надасть свідчення перед Судом, VWS допомагає йому підготуватися до провадження: пояснює йому його роль у процесі та знайомить із залом суду та відповідними процедурами. Також обговорюються будь-які занепокоєння щодо безпеки, і проводиться оцінка, чи можуть бути потрібні захисні заходи до, під час і після надання свідчень.

Клопотання про застосування захисних заходів під час судового розгляду може також бути подано ОТР на основі їхньої оцінки обставин свідка. Такі заходи можуть включати:

- закриття слухань для громадськості,
- використання викривлення голосу та пікселізацію обличчя,
- використання псевдонімів для захисту особистості свідка.

Психосоціальна допомога та інша підтримка

VWS може надавати психосоціальну підтримку та інші види допомоги за потреби. Однак така підтримка здебільшого доступна для свідків. Психологи чи інші фахівці можуть надавати допомогу особливо вразливим свідкам під час судового розгляду. Судді також можуть дозволити, щоб під час свідчень був присутній фахівець з охорони психічного здоров'я, член родини або інша особа, яка надає підтримку.

Крім того, VWS надає адміністративну та логістичну підтримку для забезпечення того, щоб потерпілі, які дають свідчення як свідки, могли особисто брати участь у судових засіданнях. Це може включати підтримку у питаннях імміграції, транспорту та розміщення. Для отримання цих послуг Прокурор або адвокат повинні подати запит до VWS. Такий запит також можуть подати судді МКС.

Інша підтримка, наприклад, супровід осіб для підтримки, догляд за утриманнями, спеціальні виплати за втрачений зарібок і допомога на одяг, може надаватися в кожному конкретному випадку на основі оцінки VWS.

Суд зобов'язаний вживати всіх належних заходів для захисту безпеки, добробуту, гідності та приватності потерпілих протягом всього провадження. Однак на практиці, залежно від контексту, Суд не завжди може гарантувати повний захист, особливо в умовах поточних збройних конфліктів. Також важливо, щоб потерпілі розуміли, що Суд може оцінювати ризики для захисту та потреби інакше, ніж їх сприймають самі потерпілі.

III. РОЗУМІННЯ ВІДШКОДУВАНЬ МКС

© REUTERS/Joel Carillet. Квіти, залишені біля зруйнованого житлового будинку в Бородянці, Україна.

10 Що таке відшкодування та які форми відшкодувань може призначити МКС?

Заходи відшкодування

Якщо Судова палата визнає особу винною у злочинах після судового процесу, Палата може винести рішення про відшкодування (репарації), яке має здійснити засуджена особа на користь потерпілих. Відшкодування має на меті, наскільки це можливо, компенсувати шкоду, завдану потерпілому.

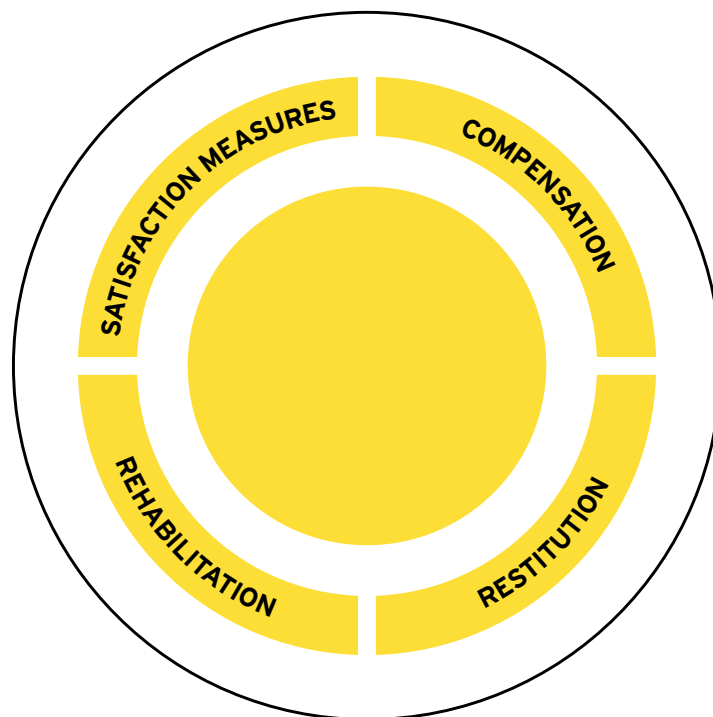
Суд може призначити різні заходи відшкодування, які можуть включати компенсацію, реституцію, реабілітацію та/або заходи задоволення.

- Компенсація означає, що засуджена особа має здійснити виплати потерпілим для відшкодування завданої шкоди, за яку вона несе відповідальність.
- Реституція — це повернення майна, яке було викрадено або вилучено у потерпілого. Суд також може зобов'язати забезпечити потерпілим реабілітацію.
- Це може включати психологічну, медичну або економічну реабілітацію для відновлення завданої потерпілим шкоди.
- Нарешті, Суд може призначити заходи задоволення (або символічне відшкодування). Приклади символічного відшкодування включають офіційні вибачення та меморіали на честь скоєних злочинів.

Суд може призначити індивідуальні або колективні заходи відшкодування, або їхнє поєднання. Колективні заходи — це ті, які приносять користь спільноті або групі потерпілих. Колективні заходи відшкодування можуть мати індивідуальні компоненти. Наприклад, як частину рішення про відшкодування, Судова палата може наказати, щоб група потерпілих мала доступ до індивідуальної медичної та психологічної допомоги.

Суд визначить, які заходи найбільш доцільні для роботи із завданою потерпілим шкодою.

Заходи відшкодування.

11 Хто може отримати відшкодування?

Хоча кількість потерпілих, які постраждали через ситуацію в країні, може бути дуже великою, відшкодування можуть отримати лише потерпілі, які зазнали шкоди внаслідок злочинів, за які був засуджений індивідуальний виконавець (тобто потерпілі у справі).

Це означає, що рішення МКС щодо відшкодувань, ймовірно, принесуть користь лише деяким потерпілим, які постраждали внаслідок певного конфлікту або контексту, який мав катастрофічний вплив на десятки або сотні тисяч людей. Це зумовлено тим, що МКС покликаний доповнювати інші зусилля з притягнення до відповідальності та не може забезпечити справедливість і відшкодування для всіх потерпілих у конфлікті або при масових порушеннях прав людини, які мали місце в країні.

Ще одна важлива відмінність, яку слід розуміти щодо відшкодувань МКС, — це різниця між **прямими** та **непрямими потерпілими**. Прямий потерпілий — це особа, яка особисто зазнала шкоди внаслідок злочинів засудженого.

- **непрямий потерпілий** — це особа, яка зазнала особистої шкоди через злочини, скоєні проти прямого потерпілого. Наприклад, прямий потерпілий може зазнати фізичної шкоди через злочини, скоєні проти нього. Крім того, непрямий потерпілий, який є членом сім'ї прямого потерпілого, може зазнати психологічної та емоційної шкоди внаслідок злочинів, скоєних проти близького родича.

- Чотири категорії **непрямих потерпілих**, визнані Судом, включають:
 - членів сім'ї прямих потерпілих;
 - будь-кого, хто намагався запобігти вчиненню одного або кількох злочинів, які розглядаються;
 - осіб, які зазнали шкоди, допомагаючи або втручаючись на користь прямих потерпілих; а також
 - інших осіб, які зазнали особистої шкоди внаслідок цих правопорушень, включно з тими, хто був свідком вчинення таких злочинів.

І прямі, і непрямі потерпілі можуть отримати відшкодування. Проте вид та обсяг відшкодувань можуть відрізнятися. Крім того, при поданні заявки на відшкодування непрямі та прямі потерпілі можуть бути зобов'язані надати різні види доказів завданої шкоди, якщо тільки Палата не вирішить, як це було в деяких випадках, що певні види завданої шкоди будуть вважатися презюмованими.

Правило 94 Правил процедури та доказування вказує інформацію та документи, які потерпілий, що подає заявку на відшкодування, може бути зобов'язаний надати. Сюди відносяться:

- особа та адреса потерпілого;
- опис втрат, шкоди або травм, яких зазнав потерпілий;
- деталі інциденту, включно з датою, місцем і можливою особою правопорушника; а також
- вимоги щодо компенсації, реабілітації або інших засобів правового захисту.

Хоча Правила не передбачають жодних відмінностей у доказах, які вимагаються від прямих і непрямих потерпілих, непрямі потерпілі повинні мати можливість довести, що через свої близькі та особисті стосунки з прямими потерпілими шкода, завдана прямим потерпілим, призводить до шкоди для непрямих потерпілих.

12 Коли та як визначаються заходи з відшкодування?

Заходи з відшкодування можуть бути призначені лише після завершення судового розгляду і лише у випадку, якщо Суд визнав обвинуваченого винним. Рішення про відшкодування може бути скасоване або змінене на апеляції. Як і інші вироки та рішення, винесені Судовою палатою, після підтвердження Апеляційною палатою рішення про відшкодування стає остаточним.

При розробці рішення про відшкодування Суд враховує думки самих потерпілих, а також засудженої особи та інших, таких як Трастовий фонд для потерпілих. При цьому враховуються: кількість потерпілих, вид завданої шкоди, вимоги, висловлені потерпілими, і види відшкодувань, які найкраще вирішують завдану шкоду. Суд аналізує лише шкоду, спричинену злочинами, за які засуджено правопорушника. При визначенні заходів з відшкодування Суд також враховує права обвинуваченого.

13 Хто відповідає за виконання рішень про відшкодування?

В принципі, засуджена особа несе відповідальність за фінансування заходів з відшкодування, призначених Судом. На практиці, оскільки у більшості випадків ця особа не має достатньо коштів або ресурсів для фінансування цих заходів, **Трастовий фонд для потерпілих (TFV)** уповноважений реалізовувати рішення про відшкодування, використовуючи кошти, які надходять переважно від держав.

Після винесення Судовою палатою рішення про відшкодування Суд попросить TFV подати план, у якому він пояснює, як буде виконано це рішення. Потерпілі та засуджена особа матимуть можливість висловити свої зауваження щодо плану, а Судова палата ухвалить рішення щодо нього. Як і в інших рішеннях, Апеляційна палата зможе підтвердити, змінити або скасувати рішення Судової палати про ухвалення плану виконання.

TFV співпрацює з партнерами та посередниками в спільнотах потерпілих, а також з іншими національними та міжнародними партнерами для виконання заходів з відшкодування.

14 Що таке програма допомоги та чим вона відрізняється від відшкодування?

TFV може також створити програму допомоги для потерпілих від злочинів, що підпадають під юрисдикцію МКС, у країні, де відбувається ситуація. На відміну від відшкодування, цей мандат не пов'язаний з винесенням вироку конкретній особі.

Він також не обмежується потерпілими, які подали заявку на участь, або чиї збитки пов'язані з конкретною справою. Будь-який потерпілий від злочинів у межах розглянутої ситуації може, в принципі, отримати користь від цих заходів. Такі програми можуть бути започатковані на будь-якому етапі після відкриття розслідування і включати заходи з надання фізичної та психологічної реабілітації, а також матеріальну підтримку потерпілим та їхнім сім'ям.

Мандат надання допомоги не пов'язаний з кримінальною відповідальністю окремих осіб. Це дозволяє TFV через свій мандат на надання допомоги вирішувати та відшкодовувати шкоду оперативніше, ніж судовий процес, який може зайняти тривалий час. Крім того, від таких програм може отримати користь ширше коло потерпілих, незалежно від того, чи була завдана їм шкода наслідком конкретного злочину, що розглядається у справі.

TFV ще не започаткував програму допомоги в Україні. Якщо TFV вирішить розпочати програму допомоги у зв'язку з Україною, він має отримати дозвіл суддів.

Демократична Республіка Конго та Центральнаафриканська Республіка

У Демократичній Республіці Конго TFV розпочав програму допомоги у 2008 році, надаючи програми фізичної та психологічної реабілітації та допомогу у навчанні приблизно 60 000 безпосередніх бенефіціарів.

У Центральнаафриканській Республіці TFV реалізував пілотний проєкт своєї програми допомоги, яка включала шість елементів, зокрема медичну підтримку осіб із захворюваннями, пов'язаними з ВІЛ/СНІД, доступ до житла та харчову допомогу.

Реалізуючи програми допомоги, TFV зазвичай стикається з численними викликами й обмеженнями, зокрема такими, що пов'язані зі збором коштів, а також із безпекою та охороною. Ці програми залежать від добровільних внесків донорів, і результати зусиль зі збору коштів можуть значно вплинути на здатність TFV фінансувати свої програми допомоги. Триваюча війна або постійна політична нестабільність у країні також можуть перешкоджати здатності TFV реалізовувати свої програми допомоги.

Додаток 1: Корисні посилання та документи

Про МКС

[Римський статут Міжнародного кримінального суду](#)

[Розуміння Міжнародного кримінального суду](#)

[Правила процедури та доказування МКС](#)

[Пояснювальна записка МКС щодо елементів злочинів](#)

Регламенти

[Регламент Суду](#)

[Регламент Офісу Прокурора \(ОТР\)](#)

[Регламент Секретаріату](#)

Участь потерпілих

[Потерпілі перед Міжнародним кримінальним судом: Посібник для участі потерпілих у провадженнях МКС](#)

Юридичне представництво

[Посібник для заявників у Список адвокатів і помічників адвокатів МКС](#)

[Список адвокатів перед МКС](#)

[Список помічників адвокатів](#)

[Кодекс професійної етики адвокатів](#)

Форми заявок

[Форма заявки для осіб \(ENG\)](#)

[Форма заявки для осіб — Заповнювана форма \(ENG\)](#)

[Форма заявки для організацій \(ENG\)](#)

[Форма заявки для організацій — Заповнювана форма \(ENG\)](#)

Додаток 2: Контакти органів і підрозділів Суду, Офісу Прокурора та громадських організацій, які допомагають потерпілим в Україні

Органи та підрозділи Суду

Підрозділ з питань інформування громадськості МКС у Києві, Україна: OutreachHQ@icc-cpi.int

Офіс Прокурора МКС (ОТР), онлайн-портал для надсилання інформації: [OTPLink \(icc-cpi.int\)](http://OTPLink(icc-cpi.int))

Підрозділ з питань участі та реєстрації потерпілих (VPRS): VPRS.information@icc-cpi.int

Громадські організації

Фонд «СІЧ»

Електронна пошта: pgsichdnipro@gmail.com

Телефон: +38 095 903 33 61 / +38 068 762 00 09 / +38 093 454 40 54

ЗМІНА

Електронна пошта: info@humanrights.org.ua

Телефон: +38 067 502 08 01

Харківська правозахисна група (ХПГ)

Ел. пошта: hello@khpg.org

Телефон: +380 50 405 3015

Українська правова консультативна група

Email: info@ulag.org.ua

Телефон: +380 971250617

Обкладинка з фото REUTERS/Carlos Barria
Цивільні вшановують пам'ять жертв
російського ракетного удару в Умані, Україна.

redress.org

REDRESS
Unit G01, 65 Glasshill Street
SE1 0QR, London, UK
+44 (0)20 7793 1777
info@redress.org

 [company/REDRESS](#)

 [redresstrust](#)

 [Підписатися](#)

REDRESS

Ending torture, seeking justice for survivors